

**THE TRANSYLVANIAN ECLESIASTIC ELITE AND THE IDENTITARY DISCOURSE.
SEQUENCES FROM THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY**

Corina Teodor, Assoc, Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureş

Abstract: The present research analyses the manner in which the leaders of the Orthodox and Greek-Catholic elites (Andrei Şaguna şi Alexandru Sterca Şuluţiu) brought a decisive contribution in shaping the features of their own confessional identity. The study is a compared analysis based on contemporary texts which takes into discussion the pleadings made by each of the two Transylvanian leaders concerning the origins and the age of the metropolitan institution, the connection between ethnicity and confession, the monarchic cult.

Keywords: Transylvanian historiography, Greek-Catholic speech, Orthodox speech, national idea, confessional identity, historical research.

O privire succintă asupra istoriei românilor ardeleni în a doua jumătate a secolului al XIX-lea surprinde dramatismul scenei politice, ce reflecta schimbările rapide din monarhia austriacă. Marele Principat al Transilvaniei cunoaşte, după o episodică perioadă de căutări ce a urmat evenimentelor revoluţionare de la 1848, rigorile neoabsolutismului (1851-1860), apoi restabilirea temporară a autonomiei conform reglementărilor regimului liberal (1860-1867) şi, în fine, agravarea statutului naţional al românilor, ca urmare a soluţiei nefaste a dualismului, începând cu anul 1867.

Din punct de vedere religios, populaţia românească era polarizată înspre cele două confesiuni: pe de o parte, cea ortodoxă, de tradiţie mai veche, suprimată parţial la 1700, prin trecerea ierarhilor ei la unirea cu Biserica Romei, revigorată ulterior prin decretele de toleranţă ale Mariei Tereza şi Iosif II, dar supusă ierarhic de mitropolia sârbă de la Karlowitz; pe de altă parte, biserica greco-catolică, înfiinţată la sfârşitul secolului al XVII-lea, la iniţiativa habsburgică, care a reprezentat în secolul următor cadrul de afirmare al doleanţelor naţiunii române, continua să fie lipsită de un mitropolit propriu încă de la începutul existenţei sale, când Atanasie Anghel a fost coborât la treapta de episcop şi era supusă din punct de vedere juridic de arhiepiscopia de Strigoniu.

Data fiind această situaţie deloc nemulţumitoare, dezideratul cheie pentru ambele biserici, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, este restaurarea mitropoliei. Primii care îşi îndeplinesc acest gând sunt greco-catolicii, în urma conjugării opţiunilor interne (reprezentate de episcopii Şuluţiu şi Erdeli), cu sprijinul lui Scitowsky, primatul Ungariei, care are însă în vedere propria jurisdicţie teritorială şi chiar cu acordul oficialităţilor politice din Imperiu (împăratul şi miniştrii săi fideli, Bach şi Thun) şi nu în ultimul rând, cu încuviinţarea papei Pius IX. Astfel, după ce la 12 decembrie 1850 împăratul aprobase restaurarea mitropoliei greco-catolice, la 26 noiembrie 1853 este dată bula papală „Ecclesiam Christi”, prin care se crea Provincia de Făgăraş şi Alba Iulia, aflată sub dependenţa directă a Romei, iar la 16 noiembrie 1854 Şuluţiu e numit mitropolit, celebrarea ceremoniei având loc chiar în prezenţa Pro-Nunţiului apostolic al Vienei, cardinalul VialePrela, la 28 octombrie 1855.

Încăpătânându-se în realizarea unui obiectiv similar, dar pentru ortodocşi, episcopul Andrei Şaguna trebuie să aştepte sfârşitul neoabsolutismului, plecarea lui Thun de la culte, implicarea românilor în funcţionarea noului regim constituţional, chiar moartea patriarhului

sârb Rajacics, pentru că abia atunci împăratul devine mai receptiv la cererile sale. La 24 decembrie 1864 Francisc Iosif îl informează despre întemeierea mitropoliei ortodoxe și îl numește mitropolit, hotărârea fiind inclusă apoi în legile țării în anul 1868, ceea ce îi conferă o viabilitate deplină.

În fapt, toată această perioadă a fost plină de sinuozități, punctate de împăcări vremelnice și despărțiri fulgerătoare între elita greco-catolică și cea ortodoxă, în ciuda folosirii aceluiași modalități de acțiune: petiții, audiențe la Curte, convocarea sinoadelor, implicarea în viața politică. Însăși problematica abordată are multe puncte comune, începând cu perifericele analize ale stării materiale a preoțimii și a nivelului de instruire al credincioșilor și până la centrul de greutate reprezentat de opțiunile pentru mitropolie – autonomie – sinodalitate, care sunt cântărite în termeni proprii de fiecare confesiune.

Idealul major, cel al mitropoliei, a fost formulat în accepțiunea restituirii unei instituții ce existase cândva, dar pe care românii transilvăneni au pierdut-o. Duplicitatea lui Atanasie Anghel, ultimul mitropolit ortodox și în același timp primul episcop greco-catolic, le ușurează într-un fel ambelor confesiuni ca să înscrie la 1848, în programul de la Blaj, în termeni cumva lipsiți de un partizanat propriu, refacerea mitropoliei române¹. Gândul acesta al unei mitropolii unice pentru românii din Transilvania nu reprezenta o noutate, el fiind înregistrat chiar la istoricii Școlii Ardelene, dar va funcționa în plan revendicativ doar atâta timp cât evenimentele revoluționare au creat o sensibilitate și o solidaritate națională în rândul românilor ardeleni.

Odată trecut acest moment revoluționar, spiritul de partizanat confesional revine, mai întâi în viziunea ortodoxă, care sesizează că o unitate cu greco-catolicii ar fi irealizabilă. Renunțând la obiectivele naționale, Șaguna își concentrează atenția spre situația ortodoxiei române, publicând cele trei memorii: *Promemoria*, în anul 1849, întemeiată pe lucrările istorice ale lui Petru Maior, Engel și Lesviodox, reconstituind fragmentar declinul ortodoxiei din Transilvania², *Adaos la promemoria*, în anul 1850, mai documentat din punctul de vedere al materialului informativ, dar neangajându-se într-o polemică cu greco-catolicii³, și *Memorialul*, în anul 1851, în care Șaguna se decide să amintească și dezbinarea religioasă creată între români prin trecerea lui Atanasie Anghel la unirea cu Biserica Romei⁴.

De altfel, mentalitatea ce domnește în rândul populației, detectabilă prin intermediul materialului epistolar, este cu totul contrară ideii de restabilire a unității religioase a românilor. Scriindu-i lui Barițiu la 8/20 mai 1850, I. Fekete Negruțiu, protopopul greco-catolic al Clujului, nu face altceva decât să înregistreze o stare de fapt: „uniții vor să rămână uniți, iar neuniții, iarăși neuniți”⁵.

¹Nicolae Bocșan, Ioan Lumperdean, Ioan Aurel Pop, *Etnie și confesiune în Transilvania (sec. XIII-XIX)*, Oradea, Cele Trei Crișuri, 1994, p. 144.

²*Promemoria despre dreptul istoric al autonomiei bisericești naționale a românilor de religia răsăriteană*, Sibiu, 1849, passim.

³*Adaosu la promemoria despre dreptul istoric al autonomiei bisericești naționale a românilor de religia răsăriteană*, Sibiu, 1850, passim.

⁴*Memorialul, prin care se lămurește cererea românilor de religie răsăriteană în Austria pentru restaurarea Mitropoliei lor din punct de vedere a Sf. Canoane (1851)*, Sibiu, 1860, passim.

⁵Octavian Bârlea, *Metropolia bisericii române unite proclamată în 1855 la Blaj*, în *Perspective*, an X, nr. 37-38, iul.-dec. 1987, München, p. 189.

Conducătorul greco-catolicilor renunță însă abia la sfârșitul anului 1850 la ideea de mitropolie unică. Aflat la Viena, în raportul său către ministrul de interne Bach, Șuluțiu păstrează încă formula din programul de la 1848, propunând „restaurarea mitropoliei *antice* române din Alba Iulia”⁶. Îi scrie apoi, în iulie 1850, lui Șaguna, prevenindu-l că îi va spune „lucruri mari”, iar când, spre sfârșitul aceluiași an, îl vizitează la Viena, îi sugerează că „toată națiunea să se unească cu Roma”, chiar Șaguna să treacă la unire și să devină astfel mitropolit al Albei Iulii⁷. Izbindu-se de refuzul categoric al episcopului ortodox, Șuluțiu, dominat până atunci de puternica personalitate a interlocutorului său, abandonează și el ideea unității confesionale, probabil și la sugestia din afară, mai ales că doar câteva zile mai târziu, împăratul decide înființarea mitropoliei greco-catolice.

Într-o problemă atât de serioasă, cum era cea a mitropoliei ardelenne, ambele confesiuni și-au clădit argumentații cât mai credibile. În primul rând, apare în documentele ambelor biserici obsedanta idee a identificării fiecărei confesiuni în parte cu întreaga națiune română din Transilvania. Semnul de echivalență pe care îl așează Șaguna între recunoașterea „bisericii noastre răsăritene din Ardeal” și recunoașterea „naționalității noastre române” îi este sugerat de statutul câștigat când conducea, în anii revoluției, delegațiile la Viena, dar cu siguranță și de citirea Constituției din 4 martie 1849 care, promițând egalitatea în drepturi a tuturor naționalităților din Imperiu, devenea pentru el „constituția cea creștină și sfântă”⁸. Discursul lui Șaguna continuă în aceeași tonalitate și în *Memorialul* din 1851 sau la sinodul din anul 1860, când se evocă dispăruta „ierarhie bisericească a nației române”⁹. Sinodul acesta aduce și o lărgire a cadrului revendicativ, teritoriul noii mitropolii fiind de dorit să-i cuprindă pe românii ortodocși din întreaga monarhie, având drept fundament diploma din 20 octombrie 1860, noua Constituție a regimului liberal, ce aducea aceeași egalitate în drepturi între toate națiunile. Oricum, ideea aceasta a identificării națiunii române cu confesiunea ortodoxă devine deja un leitmotiv și e împinsă atât de departe încât solicitarea scoaterii ortodocșilor de sub tutela Karlowitzului, deci o revendicare confesională, devine „cererea dreaptă a mult necăjitei *națiuni române*”¹⁰.

Într-un spirit oarecum asemănător își formulează discursul și reprezentanții bisericii greco-catolice. Însă ei vin în plus cu evocarea suportului cultural oferit de greco-catolici românilor: „școalele din Blaj au revărsat lumina în tot trupul națiunii române”¹¹. Altminteri, Șuluțiu e mai puțin exclusivist decât Șaguna atâta vreme cât vrea să mai păstreze un culoar care să-l conducă spre o posibilă extindere a greco-catolicismului. Cuvântarea lui, cu ocazia înscăunării sale ca episcop, în anul 1851, se apropia doar în parte de adevărul istoric: „nu-i între noi acea deosebire a religiei, care este între alte națiuni conlocuitoare; pe noi dar, numai un nume – unit și neunit – ne desparte”¹². Vestea restaurării mitropoliei unite transformă identitatea pusă între națiunea română și confesiunea greco-catolică, dintr-un argument ideatic

⁶*Ibidem*, p. 220.

⁷*Ibidem*, p. 243.

⁸*Actele soborului bisericii ortodoxe răsăritene din Ardeal din anul 1850*, în Andrei Șaguna, *Actele sinoadelor noastre bisericești din Ardealul în anul 1850, 1860 și 1864*, Sibiu, 1864, p. 22.

⁹*Actele soborului bisericii ortodoxe răsăritene din Ardeal din anul 1860*, în Andrei Șaguna, *op.cit.*, p. 96.

¹⁰*Ibidem*, p. 111.

¹¹Iacob Radu, *Istoria diecezei române-unite a Orăzii Mari*, Oradea, 1932, p. 129.

¹²Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și metropolitul Andreiu baron de Șaguna*, Sibiu, 1879, p. 108.

într-o mărturie axiologică, în mărturisirea lui Șuluțiu: „mitropolia e un mare dar făcut națiunii române. Ea e o podoabă și o creștere a națiunii și a religiei”¹³.

Problematica unei mitropolii române în Transilvania își găsea perfect justificarea, atât conform opticii ortodoxe, cât și celei greco-catolice, în argumente legate de dreptul istoric și de cel canonic. Sub acest aspect, discursul lui Șaguna are o încărcătură informațională mult mai densă, atâta vreme cât el publică în același interval de timp lucrări teoretice de o mare valoare: *Elementele dreptului canonic* (1854) și *Istoria bisericească* (1860). Expunerile istorice pe care le face în cuvântările și memoriile sale sunt de natură să ne convingă că el nu dorește să introducă nicio noutate în biserică când cerea restaurarea ierarhiei și a mitropoliei de până la 1700¹⁴. La fel, pregătirea dogmatică îl ajută să aducă în favoarea revendicărilor sale, spre justificare, pasaje întregi, selectate cu mult discernământ, din canoanele celor șapte sinoade ecumenice¹⁵. Mai mult decât atât, este conștient el însuși de seriozitatea argumentației sale și de efectele ei, fapt pentru care subliniază acest lucru chiar după reînființarea mitropoliei ortodoxe din Transilvania: „am putut recâștiga odihna noastră sufletească, pe baza dreptului indisputabil canonic și istoric prin reînființarea mitropoliei noastre române cu ierarhie națională”¹⁶.

În schimb, greco-catolicii nu vor uza de dreptul istoric și de cel canonic pentru a demonstra legalitatea restaurării mitropoliei, cum au făcut-o ortodocșii, ci mai mult pentru a justifica statutul mitropoliei nou înființate și a confesiunii lor. Astfel, ei au încercat să demonstreze că titulatura de mitropolie de Alba Iulia nu ascundea în sine o nouă creație canonică, ci reprezenta o refacere a vechii mitropolii ce existase încă în primele luni de păstorire ale lui Atanasie Anghel, chiar dacă se ajunge până la urmă la o soluție de compromis: „mitropolia de Făgăraș și Alba Iulia”, la sugestia papei¹⁷. Relativ la dreptul canonic, acesta e utilizat începând cu sinodul din anul 1868, pentru demonstrarea individualității bisericii greco-catolice din Transilvania, care a acceptat unirea cu biserica Romei numai în privința celor patru puncte ale Conciliului de la Florența (și ca o recunoaștere a acestui conciliu, greco-catolicii evocă 8 sinoade ecumenice), dar cu păstrarea ritului răsăritean¹⁸. În esență, utilizarea acestui tip de argumentare – drept istoric și drept canonic – de către greco-catolici a fost mult mai restrânsă și pentru că restaurarea mitropoliei lor s-a făcut mai devreme, cu implicarea favorabilă a papei și a curții imperiale, ceea ce a făcut să nu mai fie necesare justificări teoretizatoare atât de bogate.

Într-o lume în care conducătorii bisericii greco-catolice și cei ai bisericii ortodoxe sunt străini de principiile liberalismului, relația biserică-stat e ilustrată și de cultul monarhic ce nu făcea decât să continue imaginea împăratului din perioada despotismului luminat austriac. Pentru ortodocși, „răspunzătorul” acestei orientări este chiar Andrei Șaguna, care va ști să folosească favorurile imperiale și dovedirea loialității față de tron, pentru a-i înmâna mereu petiții și scrisori lui Franz Josef, solicitându-i restaurarea mitropoliei ortodoxe și a autonomiei bisericii sale.

¹³Octavian Bârlea, *op.cit.*, p. 289.

¹⁴*Actele soborului bisericii ortodoxe răsăritene din Ardeal din anul 1860*, în *loc.cit.*, p. 99-102.

¹⁵*Memorialu... (1851)*, Sibiu, 1860, p. 5-11.

¹⁶Andrei Șaguna, *Compendiu de drept canonic*, Sibiu, 1868, p. XI.

¹⁷Octavian Bârlea, *op.cit.*, p. 294.

¹⁸Ioan Micu Moldovan, *Acte sinodali ale baserecei romane de Alba Iulia și Făgăraș*, tom I, Blaj, 1869, p. 31-34.

Cutul imperial cunoaște un traseu ascendent, de la *Promemoria* din anul 1849, în care Șaguna se adresează tânărului împărat în termeni destul de glaciali, nepomenindu-i nici măcar numele¹⁹, continuând în cuvântarea de la sinodul din 1850 într-o cu totul altă tonalitate (mai ales că se afla deja după câteva întrevederi cu împăratul), invocarea *Prea Înduratăului nostru împărat* fiind asociată cu invocarea divinității²⁰. În scurt timp devine una din persoanele bine văzute la curtea imperială, îl însoțește pe împărat în călătoriile sale prin Transilvania, participă la căsătoria împăratului, e numit baron, fapt ce îi conferă o popularitate ce nu trece neobservată de reprezentanții celorlalte confesiuni ardeleni²¹. La sinodul din 1860 declarațiile de fidelitate față de tron, în fraze mult mai ample, devin clar instrumente lingvistice ale revendicărilor ortodoxe. Acum e invocată credința față de tron, care a fost dovedită prin „mii și mii de fapte”, căreia i se cuvine o răsplată pe măsură: înființarea mitropoliei²².

Chiar și în documentele organizatorice, cum sunt proiectele de regulamente pentru rezolvarea problemelor bisericești și școlare, din 1864 și 1868, e menționat *dreptul* împăratului de a-l întări pe mitropolitul ales de sinod, ce i se recunoaște lui Franz Josef nu doar fiindcă nu e împotriva canoanelor bisericești, ci fiindcă în vremea sa biserica ortodoxă și-a recâștigat libertatea și autonomia, devenind egală cu celelalte biserici creștine²³. Cu alte cuvinte, e un drept ce i se conferea împăratului de sinodul ortodox.

Același spirit însoțește și adunările greco-catolice, care îmbină însă credința față de Roma cu cea pentru împărat, amintit și el la început, până în primăvara anului 1850, doar ca aparținând de „binecuvântata Casă Austriacă”²⁴, pentru a deveni în cuvântarea episcopului Șuluțiu, care ca și Șaguna îl cunoscuse la Viena, „prea bunul și înălțatul nostru împărat Francisc Iosif I”²⁵. După restaurarea mitropoliei, canonicul Timotei Cipariu îi compune chiar ode împăratului²⁶, iar la sinodul din anul 1868 dreptul clerului unit de a-și alege mitropolitul e prezentat ca un drept ce i se cuvine, fiindcă „nu l-a întrecut în loialitatea față de împărat nici un cler din patrie”²⁷.

Schimbarea discursului se face brusc la sinodul din anul următor, când noul mitropolit Vancea nu amintește nimic despre implicarea împăratului în restaurarea mitropoliei greco-catolice, limitându-se doar la elogiile la adresa papei Pius IX, numit, după citirea în ședință a deja cunoscutei bule „*Ecclesiam Christi*” din 1853, „unul din cei mai mari pontifici, care s-au aflat cândva în scaunul Sf. Apostol Petru”²⁸. Această neglijare, evident voită a persoanei împăratului, al cărui nume nu apare deloc în actele sinodale din 1869, este probabil un reflex al politicii de centralizare din vremea lui Pius IX și prefigurează orientarea latinizantă de la conciliul Vatican I, de care nu va rămâne total străină nici ierarhia greco-catolică ardeleană.

¹⁹*Promemoria...*, Sibiu, 1849, passim.

²⁰*Actele soborului bisericii ortodoxe răsăritene din Ardeal din anul 1850*, în *loc.cit.*, p. 22-23.

²¹Apud Nicolae Popea, *op.cit.*, p. 47. Preotul romano-catolic din Sibiu, Schlauf, participant și el la căsătoria împăratului, mărturisea: „atunci am văzut cu ochii ce trecere are Șaguna la împăratul”.

²²*Actele soborului bisericii ortodoxe răsăritene din Ardeal din anul 1860*, în *loc.cit.*, p. 101.

²³*Actele sinodului bisericii greco-răsăritene din Ardeal din anul 1864*, Sibiu, 1864, p. 161-162.

²⁴Iacob Radu, *op.cit.*, p. 129-130.

²⁵Ioan Micu Moldovan, *op.cit.*, p. 73.

²⁶Nicolae Comșa, *Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală din Blaj*, Blaj, 1944, p. 73.

²⁷Ioan Micu Moldovan, *op.cit.*, p. 57.

²⁸*Ibidem*, vol. II, Blaj, 1872, p. 33-34.

A doua jumătate a secolului al XIX-lea a reprezentat din punct de vedere religios, pentru românii ardeleni, în primul rând confruntarea a două poziții confesionale: cea ortodoxă și cea greco-catolică. În tot acest răstimp s-au conturat și imagini reciproce, puternic influențate de deciziile politice ale celor două biserici române. În ambele cazuri se detașează imaginea celor doi episcopi, deveniți apoi mitropoliți. În viziunea greco-catolicilor, Șaguna era la 1848, în atmosfera ce redresase solidaritatea națională, o personalitate în adevăratul înțeles al cuvântului, căruia chiar Șuluțiu îi scria în anul următor, pentru a-i mulțumi pentru jertfele ce le face pentru fericirea națiunii române, numindu-l „neînvins atlet”²⁹. Imaginea lui Șaguna se degradează însă în scurt timp, mai ales prin portretizările pe care i le face episcopul de Oradea, Vasile Erdeli, un adept al orientării radicale în biserica greco-catolică, care îl atenționează la Viena pe cardinalul VialePrelà, în anul 1850, de pericolul trecerii la ortodoxie a unei părți a populației din cauza lui Șaguna³⁰. Câteva luni mai târziu, la conferința episcopilor maghiari de la Esztergom, Erdeli continuă cu același ton dezaprobativ, caracterizând chiar adunarea de la Blaj ca o tentativă de-a lui Șaguna, împreună cu 40.000 de români, de „a-i smulge pe toți uniții de la unire”³¹. Totuși, romano-catolicii nu preiau întru totul aceste referințe proaste ce i-au fost făcute lui Șaguna de către greco-catolici. Astfel, același VialePrelà vorbește despre Șaguna în discuția sa cu principele Schwarzenberg ca despre un om ce are „o mare elocvență și multe calități”³², iar după călătoria sa în Transilvania, în anul 1855, descoperă singur că Șaguna e „un om foarte ambițios și intrigant. El are o figură impunătoare, e foarte manierat și și-a câștigat bunăvoința principelui Schwarzenberg și a ofițerilor cu manierele lui plăcute...”³³. Doar refacerea vremelnică a unității naționale, pe tărâm politic aduce o îmbunătățire a imaginii lui Șaguna în lumea greco-catolică. În dezbaterile prilejuite de Dieta de la Cluj (1865), Șuluțiu lasă libertatea deciziilor în seama mitropolitului ortodox: „fă deci cum te va lumina Dumnezeu și eu toate le voi subscrie”³⁴.

În schimb, episcopul greco-catolic nu se bucură de o imagine prea grozavă în ochii lui Șaguna încă de la început, iar după propunerea ce i-o face de a trece la unire este catalogat de acesta drept „ultramontan”, caracterizare total deformată atâta vreme cât Șuluțiu însuși s-a apărat de nenumărate ori de presiunile ultramontanilor. Doar restabilirea temporară a relațiilor amicale între ortodocși și greco-catolici, la începutul liberalismului, îl determină pe Șaguna să-i scrie în termeni foarte pacifiști lui Șuluțiu, propunându-i și o reglementare pe baza egalei îndreptățiri, în problema căsătoriilor mixte și a trecerilor de la o confesiune la alta³⁵.

Cele două biserici românești se vor confrunta și cu o problematică specifică, rezultată din dimensiunile cadrului religios și juridic în care se afla fiecare. Ortodocșii își revendică apartenența la biserica răsăriteană, chiar și sub forma unui protest violent împotriva numirii lor ca ne-uniți. În deceniile 6-7 relațiile lor cu lumea ortodoxă se restrâng mai ales la

²⁹Octavian Bârlea, *op.cit.*, p. 184.

³⁰*Ibidem*, p. 198.

³¹*Ibidem*, p. 226.

³²*Ibidem*, p. 199.

³³*Ibidem*, p. 312-314.

³⁴Nicolae Popea, *op.cit.*, p. 296; *Memoriile arhiepiscopului și mitropolitului Andrei Șaguna din anii 1846-1871*, Sibiu, 1923, p. 65.

³⁵Nicolae Popea, *op.cit.*, p. 120.

raporturile cu românii ortodocși din restul monarhiei (Banat, Bucovina) și la obținerea autonomiei față de mitropolia sârbă de la Karlowitz³⁶, condusă în timpul lui Șaguna chiar de fostul său protector, Iosif Rajacics.

De cealaltă parte, problema proprie bisericii greco-catolice a fost aceea de a-și păstra individualitatea în mijlocul lumii catolice în care fusese integrată. Apeluri repetate pentru păstrarea ritului răsăritean apar mai întâi în textele rămase în manuscris, aparținând mitropolitului Șuluțiu³⁷, iar apoi în opera istoricilor acestei biserici, în primul rând în cea a lui Augustin Bunea³⁸. Cu atât mai mult, ascendentul câștigat de biserica catolică, prin semnarea concordatului austriac, la 18 august 1855, conform visului lui Pius IX de a înfăptui o Austrie total catolică³⁹, a creat panică nu doar în lumea liberală austriacă, ci și în rândul greco-catolicilor din Transilvania, dată fiind tendința de a confunda unitatea cu uniformitatea. Reacția față de concordat începe chiar cu publicarea textului său, la Blaj, în anul 1856⁴⁰. Protestul față de prevederile sale îmbracă o variantă individuală, în forma memoriului trimis de Șuluțiu la Roma în noiembrie 1856⁴¹, iar apoi o variantă colectivă, prin sinodul din 1868, care declară deschis că acest concordat n-a fost recunoscut niciodată de clerul român unit⁴².

Oarecum surprinzătoare poate apărea reacția lui Șaguna față de concordat, dar de fapt ea se înscria în polemica sa cu ministrul cultelor, Leo Thun, ultramontan și susținător al concordatului. Astfel, Șaguna intervine rapid, încă la 1 decembrie 1855, atâta timp cât nu trebuia să-și mascheze atitudinea, în virtutea apartenenței la o altă confesiune. El trimite împăratului un text, *Recurs*, în termeni puțini reverențioși, în care problema concordatului devine prilej de a prezenta comparativ tabloul confesional al Transilvaniei, unde catolicii erau fericiți din cauza concordatului, greco-catolicii erau mulțumiți ca urmare a restituirii mitropoliei, doar „biserica noastră (cea ortodoxă) oftează în profundă întristare”⁴³.

În discursul greco-catolicilor, elogiul adus Romei câștigă mult în intensitate în vremea urmașilor lui Șuluțiu. De fapt, și politica Sf. Scaun înregistrează mutații începând cu anul 1866, când câțiva episcopi orientali uniți au fost invitați să se pronunțe asupra reînțoarcerii orientalilor la unitatea latină religioasă. Mai apoi, la primul conciliu de la Vatican (1869-1870) care încerca să apere doctrina catolică în fața „erorilor moderne” ale liberalismului⁴⁴, participă și lideri ai bisericii greco-catolice din Transilvania (mitropolitul

³⁶KeithHitchins, *Andrei Șaguna și Iosif Rajacics: bisericile sârbă și română în deceniul absolutismului*, în KeithHitchins, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania 1700-1868*, Cluj Napoca, Ed. Dacia, 1987, p. 191-206.

³⁷Alexandru Sterca Șuluțiu, *O serioasă căutare în trecutul și viitorul națiunii sale din punctul de vedere a religiei sale*, 1854 (în mss. la BAR, Cluj Napoca) și Idem, *Adnotațiuni pentru apărarea vechilor obiceiuri, a usurilor, drepturilor și disciplinei bisericii orientale foarte folositoare și cu multă strădanie din deschilinite izvoare sânte și autori bisericesti culese, spre întrebuițarea acelor cari voiesc a-și apăra drepturile Bisericii sale*, 1858 (în mss., la BAR, Cluj Napoca).

³⁸Augustin Bunea, *Discursuri. Autonomia bisericăscă. Diverse*, Blaj, 1903.

³⁹G. Martina, *Storiadella Chiesa da Lutero ai nostrigiorni*, vol. III, Brescia, 1995, p. 105; Jean Berenger, *Histoire de l'Empire de Habsbourg*, Paris, 1990, p. 605.

⁴⁰Augustin Bunea, *op.cit.*, p. 382.

⁴¹Ion Dumitriu Snagov, *Le Saint-Siège et la Roumanie moderne 1850-1866*, vol. I, Roma, 1982, p. 129.

⁴²Ioan Micu Moldovan, *op.cit.*, vol. I, p. 58-59.

⁴³Textul s-a numit de fapt *Recurs sau Gravamine în contra ministrului austriac de culte Thun*, la Nicolae Popea, *op.cit.*, p. p. 87-88.

⁴⁴L. Chevailler, Ch. Lefebvre, R. Metz, *Le droit et les institutions de l'eglise catholique latine de la fin du XVIII-esiècle à 1978*, tom XVII, *Organismes collégiaux et moyens de gouvernement*, Paris, 1983, p. 16-29.

Vancea, Victor Mihali, Pop Szilagy⁴⁵). Deloc întâmplător ne apare astfel spiritul ce a dominat cele două concilii provinciale ale greco-catolicilor, organizate la Blaj, în 1872 și 1882, ce a creat chiar o polemică în istoriografia greco-catolică⁴⁶. Textele conciliilor ce aduc, pe de o parte, mărturisirea credinței catolice și a dogmei infailibilității papei, iar pe de altă parte atașamentul la dreptul bizantin creează neliniște la Roma, fiind recunoscute de reprezentantul acesteia, cardinalul Pitra abia după 9 ani, în cazul primului și după 4 ani, în cazul celui de-al doilea⁴⁷. Rămâne încă un semn de întrebare în istoriografie în ce măsură actele conciliilor, făcute publice abia după recunoașterea din partea Romei, conțin reflexiile din momentul dezbaterilor și în ce măsură s-au intercalat sugestiile catolicizante ale cardinalului Pitra.

Racordate la două lumi diferite, Roma catolică și ortodoxia răsăriteană, cu o problematică abordată în mod specific, celor două biserici române nu le vor lipsi similitudinile, detectabile în modalitățile de acțiune, în argumentația folosită pentru susținerea programului revendicativ, în implicarea intelectualității laice, ajungându-se chiar la scurte solidarități naționale, în momentele de intensitate politică. Și dacă destinul istoric va fi diferit, iar visul unei mitropolii române se va spulbera destul de repede, doar un spirit pragmatic de talia lui Simeon Bărnuțiu putea să mai încerce, într-un spirit moralizator, să privească cu egal interes spre ambele confesiuni: „deci neuniții să nu se supere, căci vin aici ca o parte a mitropoliei românești, pentru că ce a împreunat Dumnezeu în niște timpuri fericite, omul cum va putea să despartă? Uniții încă să nu se smintească căci vorbesc și pentru neuniți, pentru că eu cred că neuniții au aceeași cădiniță la mitropolie și același drept ca și uniții pe pământ și în cer”⁴⁸.

BIBLIOGRAFIE:

- Bârlea, Octavian, *Metropolia bisericii române unite proclamată în 1855 la Blaj*, în *Perspective*, an X, nr. 37-38, iul.-dec. 1987, München.
- Bocșan, Nicolae, Lumperdean, Ioan, Pop, Ioan Aurel, *Etnie și confesiune în Transilvania (sec. XIII-XIX)*, Oradea, Cele Trei Crișuri, 1994.
- Bunea, Augustin *Discursuri. Autonomia bisericească. Diverse*, Blaj, 1903.
- Comșa, Nicolae, *Manuscrisele românești din Biblioteca Centrală din Blaj*, Blaj, 1944.
- Densușianu, Nicolae, *Independența bisericească a Mitropoliei române de Alba Iulia*, Brașov, 1893.
- Dumitriu Snagov, Ion, *Le Saint-Siège et la Roumanie moderne 1850-1866*, vol. I, Roma, 1982.

⁴⁵Șematismul veneratului cler al Arhidiecezei metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia și Făgăraș, Blaj, 1900, p. 47 și 50.

⁴⁶Nicolae Densușianu, *Independența bisericească a Mitropoliei române de Alba Iulia*, Brașov, 1893; Alexandru Grama, *Cestiuni din dreptul și istoria bisericii românești unite, studiu apologetic din incidentele invectivelor „Gazetei Transilvaniei” și a d-lui N. Densușianu asupra mitropolitului Vancea și a bisericii unite*, tom I, Blaj, 1893; Idem, *Istoria universală a bisericii de la începutul ei până în zilele noastre*, Blaj, 1881, p. 196-198

⁴⁷J. Hajjar, *Le Vatican, La France et le catholicisme oriental (1878-1914). Diplomatie et histoire de l'église*, Paris, 1979, p. 148-149; Ion Dumitriu Snagov, *op.cit.*, vol. II, Roma, 1989, p. 129.

⁴⁸Simeon Bărnuțiu, *Mitropolia de Alba Iulia. O vorbă latempul său despre libertatea și unitatea bisericii românești*, 1854 (în ms.), p. 2.

- Hitchins, Keith , *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania 1700-1868*, Cluj Napoca, Ed. Dacia, 1987.
- Grama, Alexandru, *Cestiuni din dreptul și istoria bisericii românești unite, studiu apologetic din incidentele invectivelor „Gazetei Transilvaniei” și a d-lui N. Densușianu asupra mitropolitului Vancea și a bisericii unite*, tom I, Blaj, 1893.
- Grama, Alexandru, *Istoria universală a bisericii de la începutul ei până în zilele noastre*, Blaj, 1881.
- Memoriile arhiepiscopului și mitropolitului Andrei Șaguna din anii 1846-1871*, Sibiu, 1923.
- Micu Moldovan, Ioan, *Acte sinodali ale baserecei romane de Alba Iulia și Făgăraș*, tom I-II, Blaj, 1869-1871.
- Popea, Nicolae, *Arhiepiscopul și metropolitul Andreiu baron de Șaguna*, Sibiu, 1879.
- Radu, Iacob, *Istoria diecezei române-unite a Orăzii Mari*, Oradea, 1932.
- Sterca Șuluțiu, Alexandru, *Adnotațiuni pentru apărarea vechilor obiceiuri, a usurilor, drepturilor și disciplinei bisericii orientale foarte folosite și cu multă strădanie din deschilinite izvoare sânte și autori bisericesti culese, spre întrebuințarea acelor cari voiesc a-și apăra drepturile Bisericii sale*, 1858 (ms. BAR Cluj).
- Sterca Șuluțiu, Alexandru, *O serioasă căutare în trecutul și viitorul națiunii sale din punctul de vedere a religiunii sale*, 1854 (ms. BAR Cluj).
- Sterca Șuluțiu, Alexandru, *Scrieri teologice*. Ediție îngrijită, note și glosar de Ioana Mihaela Bonda, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2010.
- Șaguna, Andrei, *Actele sinoadelor noastre bisericesti din Ardealu în anul 1850, 1860 și 1864*, Sibiu, 1864
- Șaguna, Andrei, *Adaosu la promemoria despre dreptul istoric al autonomiei bisericesti naționale a românilor de religia răsăriteană*, Sibiu, 1850.
- Șaguna, Andrei, *Compendiu de drept canonic*, Sibiu, 1868.
- Șaguna, Andrei, *Memorialu, prin care se lămurește cererea românilor de religiunea răsăriteană în Austria pentru restaurarea Mitropoliei lor din punct de vedere a Sf. Canoane (1851)*, Sibiu, 1860.
- Șaguna, Andrei, *Promemoria despre dreptul istoric al autonomiei bisericesti naționale a românilor de religia răsăriteană*, Sibiu, 1849.
- Șematismul veneratului cler al Arhidiecezei metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia și Făgăraș*, Blaj, 1900.